

Sosyal Bilimler ve Eğitim Dergisi

An Additional Information to Thematic Poetry Collection: Mecnûa-i Sultan Ahmed*

Melek NUREDİNİ¹

Ankara Hacı Bayram Veli University, Faculty of Letters, Department of Turkish Language and Literature

ABSTRACT

The work of the article is a collection of poetry, which is registered to the National Library of France with the number 1035 of Supplement Turc, under the name of Sultan Ahmed (1216-1026, l'hégire-1603-1617) It is medhiye collection poem written for Sultan Ahmed I, which was edited by the secretary Ömer Ağa in the 17th century by order of Sultan Ahmed I, written in vocal verses in artistic style and numbered 82 pages. In Mecnûa-i Sultan Ahmed there are poems and prose placed in the sections between the pages 4a-7a and 64a-67b. It was compiled by the Genc Mehmed Pasha-zâde Ibrahim on 20 Rajab, 1222/23 September 1807. It was registered in the French library on March 5, 1900. One of the features of the collection is inclusion of poems that belong to poets with or without a dîvân, which added value to the collection. Among the 212 poems written by 37 poets who lived in the 17th century, there are 14 poems whose poets are unknown and 7 poets who cannot be found in the sources. The poems were written in the form of qasîde, murabba, müseddes, müsemmen, kıt'a-kebire, kıt'a, terci bend, trekib-i bend verse, medhiye, dâriye, îydiye, kudûmiye, şikâriye, hasbihâl which constitute the content of Mecnûa. The collection is organized mainly by category and subject. The medhiye poems which were written for Sultan Ahmed I, reflect the quality of the thematic poetry collection. Medhiye is written as a literary genre to praise the persons who govern the state. The poems of praise written for were presented to the readers, generally praising his authority, justice, generosity and heroism. In this respect, Mecnûa-i Sultan Ahmed is a prominent work with its medhiye poems. Mecnûa-i Sultan Ahmed from this perspective is in fact a medhiye poems. Having in mind all these aspects, Mecnûa-i Sultan Ahmed is an important source of the 17th century classical Turkish poetry.

Key Words: Sultan Ahmed I. mecmua, kaside, medhiye, collection

ARTICLE INFO

Received: 23.09.2020

Revision received:
12.10.2020

Accepted: 14.10.2020

Published

online:23.10.2020

This article was produced on the doctoral thesis of Mecnûa-ı Sultan Ahmed (Review-Translated Text and Classification According to Mestap-Facsimile)

1 Corresponding author:

PhD Student

mn_meleknuredin@hotmail.com

Orcid: 0000-0001-9762-6648

Tematik Şiir Mecmûalarına Bir Ek: Mecmûa-i Sultan Ahmed

Melek NUREDİNİ¹

Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyat Bölümü

ÖZET

MAKALE BİLGİSİ

Makale konusu olan eser, Fransa Milli Kütüphanesi'ne Supplement Turc 1035 numarası ile Sultan Ahmed ler (1216-1026 de l'hégire-1603-1617) adıyla kayıtlı, Sultan I. Ahmed için yazılmış yazılmış medhiyelerin bulunduğu şiir mecmuasıdır. 17. yüzyılda Ömer Ağa tarafından tertip edilmiş, harekeli nesihle yazılmış ve her varığında derkenarları bulunan Mecmûa, 82 varaktan oluşmaktadır. Mecmûa manzum bir eser olmakla birlikte 4a-7a ve 64a-67b varakları arasında mensur bölümler yer almaktadır. Genç Mehmed Paşa-zâde İbrahim tarafından 20 Receb 1222/ 23 Eylül 1807 yılında başlanmıştır. Fransa Kütüphanesine ise 5 Mart 1900 yılında kaydedilmiştir. Dîvânı olan veya olmayan şairlere ait manzûmelerin yer alması mecmualara değer katan özelliklerden biridir. Mecmûa'da 17. yüzyılda yaşayan 37 şaire ait 21 manzûme arasında, şairi belli olmayan 14 manzûme ve kaynaklarda bulunamayan 6 şair yer almaktadır. Kasîde, murabba, müseddes, müsemmen, kıt'a- kebire, kıt'a, terci bend, terkib-i bend nazım şeklinde yazılmış manzumeler; medhiye, dâriye, îdiye, kudûmiye, şikâriye, hasbihâl konulu şiirler Mecmûa'nın muhtevasını oluşturmaktadır. Mecmûa; tür ve konu ağırlıklı olarak tertip edilmiştir. Sultan I. Ahmed'e yazılmış olan medhiye manzûmeleri tematik bir mecmua niteliğini göstermektedir. Edebî tür terimi olarak medhiye şairlerin devlet büyüklerini övmek için yazdıkları şiirlere verilen addır. Şairler, memduha yazdıkları medhiyelerde, genellikle onun makamı, adaleti, cömertliği ve kahramanlığını övmüşlerdir. Bu bakımdan Mecmûa-i Sultan Ahmed medhiye manzûmeleriyle öne çıkan bir eserdir. Tüm bu yönleriyle Mecmûa-i Sultan Ahmed, 17.yüzyıl Klasik Türk şiirinin önemli bir kaynağıdır.

*Alınma Tarihi:23.09.2020
Düzeltilmiş Hali Alınma Tarihi: 12.10.2020
Kabul Edilme Tarihi: 14.10.2020
Çevrimiçi Yayınlanma Tarihi: 23.10.2020*

Anahtar Kelimeler: Sultan I. Ahmed, Mecmûa-i Sultan Ahmed, mecmua, kaside, medhiye

*Bu makale yazarın "Mecmûa-İ Sultan Ahmed (İnceleme-Çeviri Yazı Metin ve Mestap'a Göre Tasnifi- Tıpkıbasım) doktora tezinden üretilmiştir.

¹ Sorumlu yazar iletişim bilgileri:

Doktora Öğrencisi

mn_meleknuredin@hotmail.com

Orcid: 0000-0001-9762-6648

Giriş

Tarih boyunca Türk milletinin yaşamış ve yaşamakta olduğu Anadolu coğrafyasından, Balkan topraklarına ve Avrupa'ya kadar uzanan, dünyanın birçok kütüphanesinde kayıtlı olduğu bilinen binlerce mecmua bulunmaktadır. Arapça “cem” kökünden gelen, toplanmış, tertip ve tanzim edilmiş anlamına gelmektedir. Seçilmiş yazılardan meydana getirilen yazma kitaplara da mecmua denilmektedir (Devellioğlu, 1993: 162). “*Önceleri hadis toplayıcılığı olarak ortaya çıkan tür daha sonra şiirlerin toplandığı kitaplar haline gelerek yaygınlaşmaya başlamıştır*” (Uzun, 2003: 265).

Mecmualar, kendilerine has özellik taşıyan, farklı ve önemli konuları barındıran, edebiyatımızda önemli kaynak eserlerimizden sayılmaktadır. Değişik sebeplerden dolayı tezkirelerde veya diğer kaynaklarda adı geçmeyen şairlere rastlamak mümkündür. Bu sebeple mecmualar edebiyat tarihi için kaynak olarak kabul edilebilir. Mecmualara değişik zamanlarda yapılan eklemelerden dolayı bazen farklı renkte kâğıt, mürekkep ve yazı türleri karşımıza çıkabilir. Bu farklılığın sebebi mecmuanın el değiştirmesi yani birden fazla derleyene sahip olması da olabilir. “*Mecmuaların çoğunda yazı, kâğıt, satır veya sütun gibi yazma eserlerin nüsha tavsifiyle ilgili hususlarda da belli bir düzen yoktur. Bunda da tek belirleyici mürettibin beğenisi*dir” (Köksal, 2012: 409-431).

Mecmualar, bir veya birçok yazar ya da şairi ve farklı türleri bir araya getiren manzum ve mensur metinlerden oluşan derleme kitaplarıdır. Mecmuaların geleneği belirlenmiş kaideleri yoktur. Mecmualarda sadece Türkçe değil Arapça veya Farsça şiir örneklerine de yer verebilir. Mecmualarda yalnızca şiirler bulunmaz. Mürettip, gündelik yaşam içerisinde karşılaştığı her türlü hususa tarih düşebilir, deyim ve atasözlerine, duâlara ve ilaç tariflerine yer verebilir.

Agâh Sırrı Levend, Türk Edebiyatı Tarihi'nde mecmuaları şu şekilde sınıflandırmıştır:

1. Nazire Mecmuaları
2. Meraklılarca Toplanmış, Birer Antoloji Niteliğindeki Seçme Şiir Mecmuaları
3. Türlü Konulardaki Risalelerin Bir Araya Getirilmesiyle Oluşan Mecmualar
4. Aynı Konudaki Eserlerin Bir Araya Getirilmesiyle Meydana Gelen Mecmualar
5. Tanınmış Kişilerce Hazırlanmış, Birçok Yararlı Bilgileri, Fıkraları ve Özel
6. Mektupları kapsayan Mecmualar (Levend, 1984: 167).

Günay Kut tarafından Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi “Mecmua” maddesinde yapılmış olan tasnifte mecmualar kendi aralarında şöyle bir sınıflandırmaya tabi tutulabilir:

1. Nazire mecmuaları
2. Seçme şiir mecmuaları (*Mecmûa-yı eş'âr, mecmûa-yı devâvin*)
3. Aynı konu ile ilgili eserlerin bir araya getirilmesiyle oluşan mecmualar (*mecmûa-yı edviyye, mecmûa-yı tevârih, mecmûa-yı mu'ammeyât, mecmûa-yı münşe'ât, mecmûa-yı resâ'il*)
4. Karışık, yani manzûm ve mensûr veya farklı dillerle yazılmış parçalardan oluşan mecmualar.
5. Tanınmış kişilerce veya derleyeni belli kişilerce hazırlanmış mecmualar (*Ömer bin Mezîd-Mecmû'atü'n-nezâ'ir, Eğirdirli Hacı Kemâl-Câmi'ün-Nezâ'ir, Edirneli Nazmî-Mecma'ün'-Nezâ'ir, Pervâne Bey – Pervâne Bey Mecmûası, Budinli Hisâlî – Metâlî'ün-Nezâ'ir*) (Kut, 1986: 170).

Yaşar Aydemir'in mecmualarla ilgili yapmış olduğu tespitleri şöyledir:

1. Şairin bizzat hayatı hakkında verilen veya aktarılan bilgiler;
2. Daha önce tezkirelerde adına rastlanmadığı halde ilk defa mecmualarda ismi geçen şair ya da yazarlar;

3. Başka kaynaklarda bulamadığımız yeni türler, eserler, şiirler;
4. Şairlerin birbirleriyle olan özel ilişkilerine dair bilgi ve belgeler;
5. Nazirelerle şairler arasında kurulan ilişkiler ve şairin edebi kişiliğinin oluşumuna ait ipuçları (Aydemir, 2011: 87).

2011 yılında düzenlenen mecmualar konulu bilimsel toplantıda genel olarak mecmua türü ele alınmış ve toplantıdaki bildirimler 2012 yılında yayımlanmıştır. Atabey Kılıç tüm mecmuaları dört başlık altında sınıflandırırken Mehmet Gürbüz ise sadece şiir mecmualarını tasnif etmeye çalışmıştır. Atabey Kılıç'ın tasnif denemesi şu şekildedir (Kılıç A. 2012: 75).

1. Cilt ve tertip hususiyeti bakımından
 - 1.1. Cönkler
2. Mecmualar
 - 2.1. Şekil bakımından
 - 2.2. Mensur metinler mecmuaları
 - 2.3. Dil bakımından
 - 2.4. Muhteva bakımından

Mehmet Gürbüz ise şiir mecmuaları şu şekilde sınıflandırmıştır (Gürbüz, 2001: 315-328).

1. Şahısların tertip ettiği veya şahıslar için tertip edilen mecmualar
 - 1.1. Şiirlerin şekil özelliklerine göre oluşturulan şiir mecmuaları
 - 1.2. Şiirlerin konularına göre oluşturulan (tematik) şiir mecmuaları
2. Nazire mecmuaları
 - 2.1. Şairlerin aidiyeti/ mensubiyeti esasına göre hazırlanan mecmualar
 - 2.2. Aynı zümreye (tasavvufi oluşum, meslek grubu vb.) mensup şairlerin şiirlerini toplayan mecmualar
 - 2.3. Aynı coğrafyada ya da aynı şehirde yetişmiş veya aynı milliyete mensup şairlerin şiirlerini toplayan mecmualar.

Atabey Kılıç'ın yapmış olduğu tasnifi mecmua konusundaki en kapsamlı tasniftir. Yapılan bu tasnifte mecmuaları cilt ve tertip özellikleri, edebi türleri, dil ve muhteva olmak üzere dört ana başlıkta sınıflandırmıştır. Bu bakımdan mecmua türlerinin aydınlatılmasına katkısı büyüktür. Elbette tam bir tasnif kütüphanelerimizdeki tüm mecmuaların bilimsel ölçütlere göre değerlendirilip yayımlanması mümkündür. Yayımlanan çalışmalardan elde edilecek verilerle mecmua tasnifinin genişleyeceği şüphesizdir.

Mecmualar hakkında yıllarca yapılmış olan çalışmaları Kamil Ali Gıynaş (Gıynaş, 2011: 245) yazmış olduğu makalede, mecmualar hakkında ve mecmua tarihi hakkında yıllarca yapılan tüm bibliyografya okuyucularına sunmuştur.

2. Mecmûa-i Sultan Ahmed'in Şekil Özellikleri ve Mürettibi

Mecmûa-i Sultan Ahmed, Fransa Milli Kütüphanesi'ne Supplement Turc 1035 numarası ile kayıtlıdır. (Bloche, 2012, s. 318) Eser; Sultan I. Ahmed'in edebî muhtını oluşturan 37 şairin yazdığı 212 manzûmeden oluşmuştur. 82 varaktan oluşan eserin tüm derkenârlarında da şiirler vardır. Manzûmeler "Kasîde" başlığı altında yer alır. Şiir başlıklarda, Sultan I. Ahmed'in adı geçtiğinde ve mahlaslarda altın yıldız kullanılmıştır. Harekeli nesihle ve sanatkârâne yazılmış *Mecmû'a* manzum tertip edilmekle birlikte, 4a-7a ve 64a-67b varakları arasında "Nesr" başlığı altında mensur bölümler yer almıştır. Eserin zahriyesinde ayrıca Sadrazam İbrahim Paşa'nın torunu Genc Mehmed Paşa-zâde İbrahim'e ait 20 Receb 1222 (23 Eylül 1807'de) tarihli "Selâm 'alâ İbrahim" mührü görülmektedir. Mührün altında ise "Min Mevâhibü'l-Rabbi'l-Kerim İlâ-

‘Abdihi El-fakîr Genç Paşâ-zâde Hacı İbrahim 1222/Receb/20” yazmaktadır. Alt kısmında yine “İbrahim” adının bulunduğu mühür de yer almaktadır. Bu bilgiler eserin Genc Mehmed Paşa-zâde İbrahim tarafından muhtemelen Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi’ne bağışlandığı daha sonra ise eserin bir şekilde yurtdışına çıkarıldığı şeklinde yorumlanabilir.

Şemseli kısmın içerisinde birbirine bağlı çiçekli ve yapraklı motifler altın renginde süslenmiştir. Şemsenin dış kısmında kılıca benzer motifler yer almaktadır. Zencirek kısmı ise altın renginde motifsiz düz bir şekildedir. *Mecmûa'nın miklebinde* cildin üst ve alt kısmında bulunan salbek ve zencirekin aynısı uygulanmıştır. *Mecmûa* 'ya kapalı bir şekilde bakıldığında üst, sağ yan tarafı ve alt kısmı altın rengindedir. İç kapakta serpmeli ebru vardır. Aşağıda görselleri yer almıştır.

Resim1: Dış kapak

Mecmûa-i Sultan Ahmed'in 1b varağından Sultan I. Ahmed'e (Bahtî) ait manzumeyle başlamaktadır. Görseli de aşağıda yer almaktadır:

Çün olup lüt[u]f-ı Hudâ zî'l-minen

Sâyemi şaldum Edirne üzre ben

Bahtî M. (1/13)

Resim2: Mecmûâ-i Sultan Ahmed'in 1b varâğı

82b varâğında biten Mecmûâ, şair Azerî'ye ait kıt'a ile bitmektedir.

Åzerî bu resme yazdum ol şehûñ târîhîni
Fırdevs-i â'lâ oldı sultân Aħmed ile Edrene
Åzerî Kt. (146/4)

4a-7a varakları arasında *Nesr* başlığında padişahın zaman zaman özellikle kış mevsiminden bahara geçişte, hava değışikliği, seyir ve avlanma için Edirne sarayına gittiği tabiat tasvirleri ile anlatılmıştır.

- [1.] pādşāh-ı 'ālem-penāh ħazretlerinüñ şecā'at ü mehābetleri ve 'ādalet ü diyānetleri ve gāh güşāde-tab' için seyr ü şikār ve gāh
- [2.] temāşā-yı ' āşār-ı Perverdigār her varak-ı defterist mārifet-i
- [3.] Kirdgār ħükmince büstān-ı lālezār ve gāh tağyir-i āb u hevā
- [4.] için tebdil-i serāy-ı 'ālī-mikdār kılup el-ħāşıl ħarekāt u sekenāt
- [5.] ve 'ıydān u Qadr ü Berāt her bār sermā-yı şitādan necāt
- [6.] ve safā-yı gül-i ħamrā bülbül-i şeydā ve nergis-i bīnā vü süsen-i
- [7.] ber-pā ve benefşe vü reyāhīn-i miskāsā zamānları geldükde 'ulemā-i kibar
- [8.] Bu ziyaretlerinde önde gelen ālimler, şeyhler, fasihler ve şairler onun hakkında kasideler, terci-bendler, tarih manzumeleri yazıp padişaha sunmuşlardır. Padişah ise haremde mukarreb-i şehriyârî (padişahın en yakınında olan kişi) olan Ömer Ağa'ya bu manzumeleri bir araya getirme görevi vermiş ve sanatkârane yazılmasını ferman buyurmuştur. Bu ifadeler Mecmûâ'nın neden, nasıl ve kim tarafından tertip edildiğini açıkça ifade etmektedir.

Bu ziyaretlerinde önde gelen ālimler, şeyhler, fasihler ve şairler onun hakkında kasideler, terci-bendler, tarih manzumeleri yazıp padişaha sunmuşlardır. Padişah ise haremde mukarreb-i şehriyârî (padişahın en yakınında olan kişi) olan Ömer Ağa'ya bu manzumeleri bir araya getirme görevi vermiş ve sanatkârane yazılmasını ferman buyurmuştur. Bu ifadeler Mecmûâ'nın neden, nasıl ve kim tarafından tertip edildiğini açıkça ifade etmektedir.

- [9.] ve fuşehā-yı zül-iftihār ve şu'ārā-yı zü-fünün-ı 'ālī-mikdār
- [10.] mehmā-emken envā'-ı letāyif ile nakş-ı şahāyif kılup kaşden kaşideler
- [11.] tahrir idüp pādşāh-ı 'āleme ve kadr-şinās-ı efdal-i ādem-i 'ubüdiyyet
- [12.] arz idüp ve ba'zı bī-bedel terc-i-bendler bend kılup ve niceleri
- [13.] daħı ser-māye-i 'ömr ħarc idüp târîh-i târîhler düşürmişdür ki
- [14.] vaşf olmaz sa'ādetlü pādşāhimuz daħı meşāyih-ı kibār ve 'ulemā-ı
- [15.] zü'l-iftihār ve füsefā-yı 'ālī-mikdār ħazretlerinüñ dürr-i şāh-vār gibi
- [16.] muķaffā vü müseccā manzümelerin tazyi vü evķāt itmeyüp harem-i

- [17.] muhteremlerinde muḳarreb-i şehriyārī olan ‘Ömer Ağa kullarınıñ eli ile
[18.] cem ‘itdirüp maḥzen-i ma‘ārif ve mecma‘-ı leṭāyif ve na‘t-ı vaṣf-ı
[19.] hümāyūnları taḥrīrinde pūr-nakṣ-ı şahāyif olmaḳ fermān-ı ālī-şānları
[20.] üzere dibāce taḥrīr olmuştur

İkinci Nesir bir duânâmedir. Öncelikle Vezir Kuyucu Murad Paşa'nın vefat ettiği ve Nasuh Paşa'nın onun yerine vezir olduğu belirtilmiştir. Daha sonra padişahın İran'a yönelik politikası fermanından bir alıntı yapılarak dile getirilmiştir. Fermana göre I. Ahmed;

- [22.] ‘inşā‘allāhi’l-‘azīzü’l-müste‘ān evvel-i bahār-ı ḥuceste-āşārda
[23.] ‘asker-i islām-ı muẓaffer-encām birle bi’z-zāt kendüm varurum
[24.] ol bī-dīn bī-mezheb bī-sīm u zeheb fācir u fāsıḳ
[25.] ve Bū Leheb vaktine ḥāzır olsun bundan böyle yedi yıla degin sefer-i hümāyūnum vardır” demiştir.

Bu durum tarihî kaynaklarca da desteklenmektedir. Gümülcineli Damat Nasuh Paşa, (ö. 17 Ekim 1614) I.Ahmed saltanatında, 5 Ağustos 1611-17 Ekim 1614 tarihleri arasında sadrazamlık yapmış Osmanlı devlet adamıdır. Nasuh Paşa'nın Diyarbakır valiliği sırasında Sadrazam Kuyucu Murat Paşa İran üzerine sefer için serdar-ı ekrem tayin edilmiştir. (Uzunçarşılı, 1954: 365)

15 Ağustos 1611'de Kuyucu Murat Paşa'nın Diyarbakır'da ölmesi üzerine Nasuh Paşa sadrazamlığa getirilmiştir. Nasuh Paşa, Nasuh Paşa Antlaşması adı verilen bir antlaşma ile İran'la barış sağlamıştır. Eylül 1612'de yanında İran elçilik heyeti ve Şah I. Abbas'ın her yıl tazminat olarak ödemeyi kabul ettiği 200 yük ipekle İstanbul'a dönmüştür. (Sakaoglu, 1999: 205)

Duânâmenin sonunda Şeyh Hüsâmeddîn Burusevî'nin (ö.1632) de adı geçmektedir. Buna göre 17. yüzyıl mutasavvıflarından olan Burusevî, Edirne'de padişahın duacısı olmuştur. (Kara, 1998)

Yukarıda da ifade ettiğimiz üzere *Mecmûa*'nın mürettibi Ömer Ağa'dır. Ömer Ağa hakkında sınırlı bilgiye sahibiz. Ömer Ağa, Yençeri Ocağı ricalinden olup Sultan I. Ahmed devri (1603-1617) sonlarında sekban başı olup azledildikten sonra 1031'de (1612) tekrar o göreve getirildi. 1032'de (1623) azledildi ve sonra vefat etti. (Süreyya, M. 1996: 1311).

2.1. *Mecmûa-i Sultân Ahmed*'deki Şairler

Mecmûa-i Sultân Ahmed'de yer alan şairlerin biyografik bilgilerine ulaşmak hem mecmua çalışmaları hem de Türk edebiyatı tarihi çalışmaları açısından önem arz etmektedir. *Mecmûa-i Sultân Ahmed*'de yer alan şairlerin hangi döneme ait olduklarını, doğum ve ölüm tarihlerini ve de mesleklerini tespit etmek mecmua için önem teşkil etmektedir.

Mecmûa-i Sultân Ahmed'deki şairlerin adları/mahlasları ise alfabetik olarak şu şekildedir: 1. Abdî, 2. Afvî, 3. Ahmed, 4. Aklî, 5. Ali Halife, 6. Âlî Efendi, 7. Âsârî, 8. Azîz Efendi, 9. Âzerî, 10. Bahtî, 11. Bülbülî, 12. Cem'î, 13. Derbânî, 14. Dâî, 15. Ebû Nemi, 16. Esad Efendi, 17. Gani-zâde Nâdirî, 18. Hâfız Ahmed Paşa, 19. Hâletî, 20. Hâsılî, 21. Hıfzî 22. Huşûî, 23. Hüseyin Efendi, 24. Hüseyin Halife, 25. İydî, 26. İmâm-ı Hüdavendigâr (Sâfi), 27. Kemâl Efendi, 28. Kurbî, 29. Medhî, 30. Nizâmî, 31. Piyâde, 32. Pertevî, 33. Şeyhî, 34. Şeyhülislâm Mehmed Efendi, 35. Sanî, 36. Ulvî ve 37. Zihnî. Bunların yanında şairi belli olmayan 14 manzûme ve kaynaklarda hakkında bilgi bulunmayan 7 şairin manzumeleri, 6 Arapça 1 Farsça manzûme yer almaktadır.

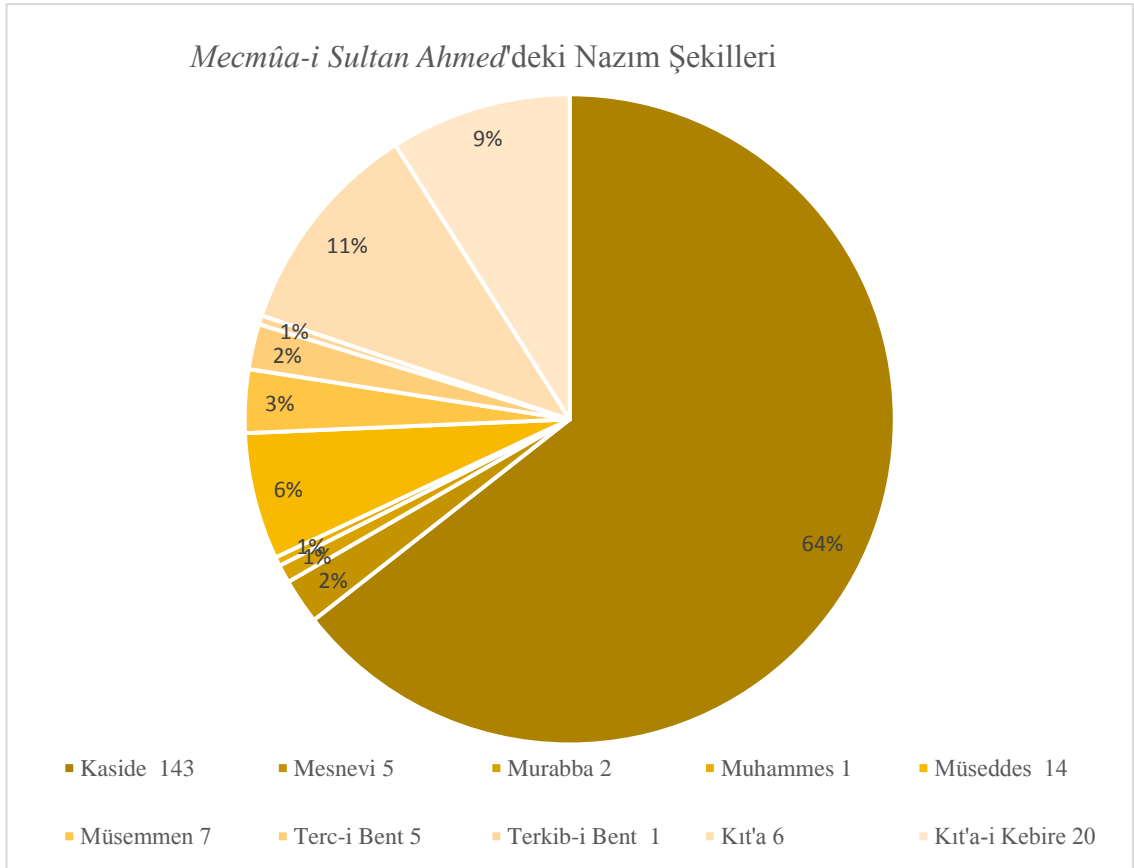
Derbânî, Ebû Nemi, Hâsılî, Hıfzî, Nizâmî, Kurbî ve Pertevî hakkında yaptığımız biyografik kaynak taramalarından şairler hakkında bilgiye rastlanmamıştır.

3. Mecmûa-i Sultan Ahmed'deki Manzumelerin Nazım Şekilleri ve Kullanılan Aruz Kalıpları

Her edebiyatın kendi yapı kuralları olduğu gibi eski Türk edebiyatının da kendi çerçevesi içinde barındırdığı özellikleri bulunmaktadır. Türklerin asırlar boyunca edebiyatla ilgili değerli birçok eser verdikleri, günümüze kadar ulaşan değerli eserlerden görmekteyiz. Arap edebiyatının bir ürünü olan kaside milattan önce V. yüzyıla kadar uzanan çok eski bir tarihi vardır (Çavuşoğlu, 1986, s. 17). Arap edebiyatından sonra İran edebiyatında önem kazanmış, İran tarzı şekillenmeye başlamıştır. “XIII. yüzyıldan sonra Türk edebiyatına geçmiştir” (Dilçin, 2000: 122).

Mecmûa-i Sultan Ahmed'de yer alan manzûmelerin 143'ü kasidedir. %64'lük yüzdelle en çok tercih edilen nazım şekli kasidedir. Mecmûa'da yer alan diğer manzumelerden 20'si kıt'a-i kebire, 14'ü müseddes, 7'si müsemmen, 6'sı kıt'a, 5'i mesnevi, 5'i terci-bend, 2'si murabba ve 1'i muhammes nazım şekliyle yazılmıştır.

Aşağıda verilmiş grafikte nazım şekillerinin yüzdelle dilim oranı verilmiştir.

Grafik No1: Nazım şekillerinin yüzdelle oranı verilmiştir.

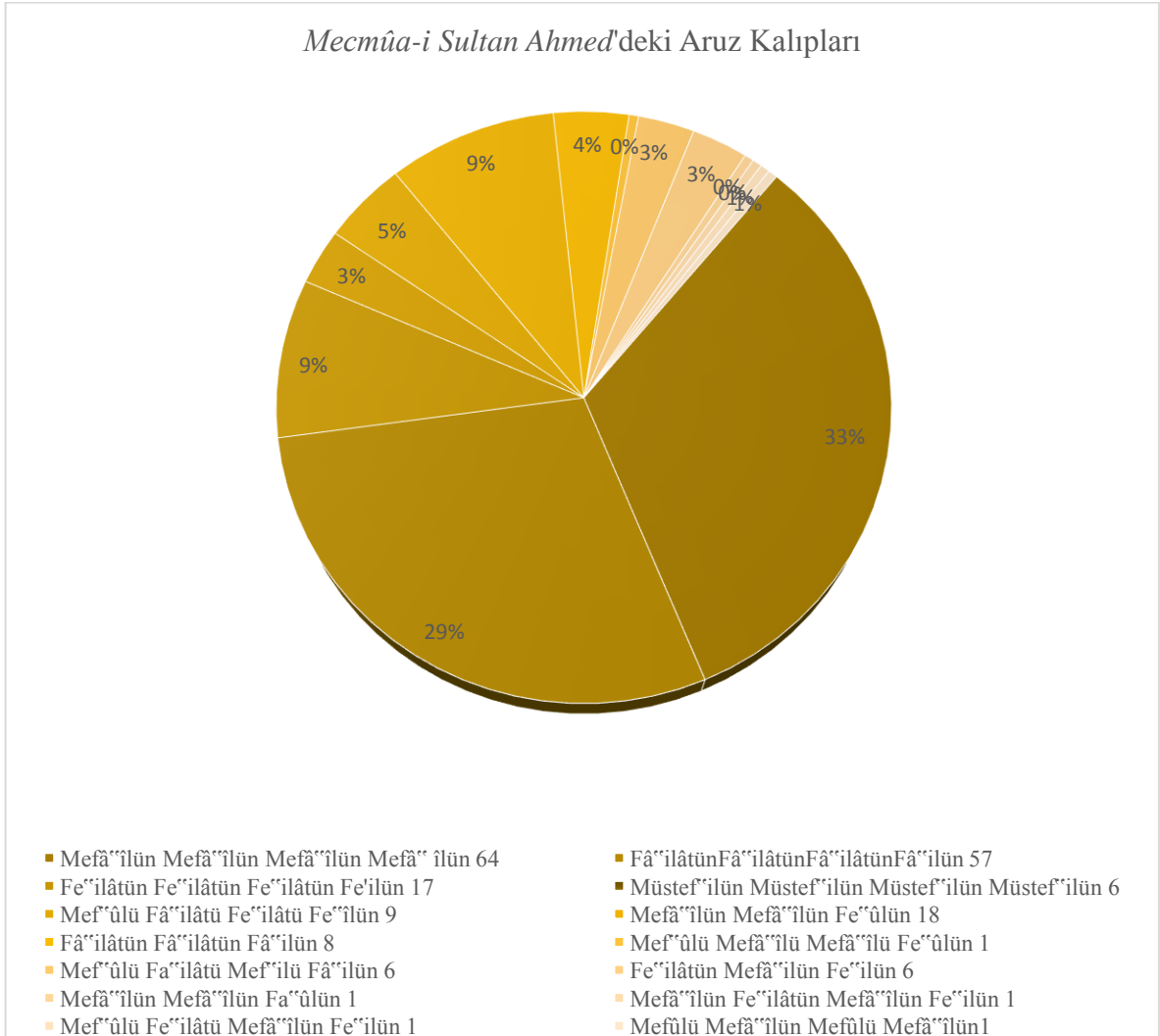
Mecmûa-i Sultan Ahmed'de yer alan bütün manzumelerin “kaside” başlığı altında olmasına rağmen, kaside kâfiyelenmesine uygun olmadığı görülmektedir. Daha önce de belirtildiği üzere başlıklardaki kaside “medhiye” anlamındadır. Manzume başlığına tâbi kalarak *Mecmûa*'da yer alan ve kaside nazım şekline uyan bütün manzumeler kaside kabul edilmiştir.

Mecmûa-i Sultan Ahmed'e baktığımızda mecmuanın Sultan I. Ahmed'e yazılmış medhiyelerden oluştuğunu görmekteyiz. Şairlerin bütün manzumelerinde Sultan I. Ahmed; başarıları, kahramanlığı, adaleti, cömertliği, vefakâr ve merhametli olması gibi çeşitli özellikleri övülmüştür. *Mecmûa*'da yer alan kasidelerdeki bu övgülerin bazılarının telmih ve teşbih yoluyla yapıldığı görülmektedir. Medhiye bölümünde yapılmış olan bu telmih ve

teşbihlerde İslâm öncesi ve İslam sonrası ilahî dinlerinde yer alan peygamberler ve o dönemin önemli kişilerden faydalandığı görülmektedir.

Mecmûa'da yer alan manzumelerin aruz vezni hecelerinin uzunluk ve kısalıkları incelendiğinde mecmuada on dört farklı kalıbın kullanıldığı görülmektedir. En çok kullanılan bahr-i hezec, bahr-i remel ve bahr-i muzâridir. Bahr-i hezecin *mefâ'îlün/mefâ'îlün/mefâ'îlün/mefâ'îlün* kalıbı en çok kullanılan kalıptır, ikinci sırada ise bahr-i remelin *fâ'îlâtün/fâ'îlâtün/fâ'îlâtün/fâ'îlün* tercih edildiği görülmektedir.

Hezec bahrinin aynı tef'ilenin tekrarından oluşan *mefâ'îlün* kalıbının *Mecmûa*'da 64 defa farklı nazım şekillerinde kullanıldığı görülmektedir. Hezec bahri 18 defa *mefâ'îlün mefâ'îlün fe'ülün* kalıbı ile kullanılmış, *fe'îlâtün fe'îlâtün fe'îlâtün fe'îlün* kalıbı 17 defa kullanılmıştır. Remel bahrinin *fâ'îlâtün/fâ'îlâtün/fâ'îlâtün/fâ'îlün* kalıbı ise 57 manzûmede kullanılmıştır. Bu kalıbın kasîde, kıt'a, kıt'a-i kebire, müseddes, müsemmen ve terci-i bend nazım şekillerinde kullanıldığı görülmektedir. *fâ'îlâtün fâ'îlâtün fâ'îlün* kalıbı ise 8 manzûmede ve kaside, mesnevi ve kıt'a nazım şeklinde kullanılmıştır. Bahr-i muzâri kalıbı ise *mef'ûlü fâ'îlâtü mefâ'îlü fâ'îlün* 6 manzûmenin kaside ve müsemmen nazım şeklinde yer alır. Aşağıda verilmiş grafikte *Mecmûa-i Sultan Ahmed*'de yer alan 14 aruz kalıbının yüzdeleri yer almaktadır.

Grafik No2: Aruz kalıplarının yüzdeleri oranları

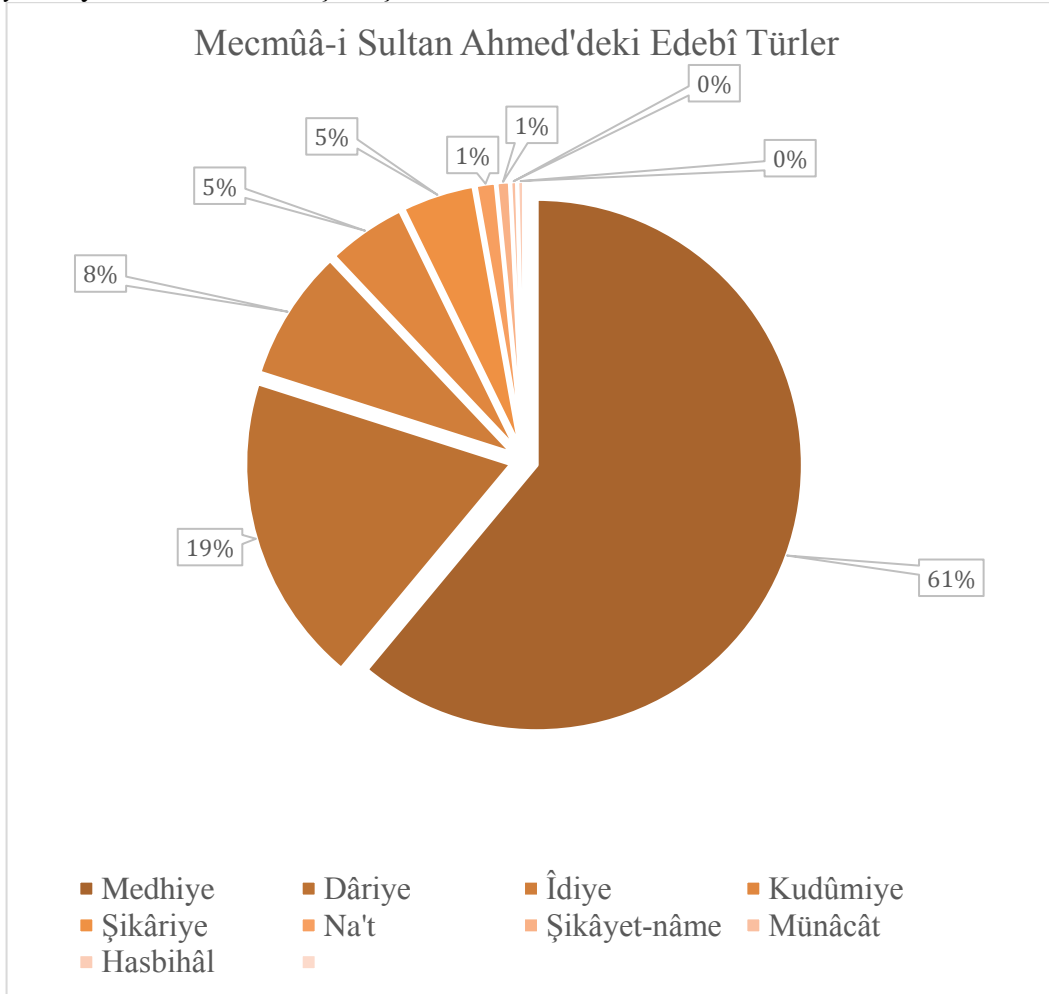
4. Mecnûa-i Sultan Ahmed'deki Manzûmelerin Edebî Türleri

Şiir mecmualarının tanıtımına yönelik çalışmalarda ele alınan mecmuanın nüsha tavsîfi; mürettibi/müstensihi belli ise onun hakkındaki bilgiler; muhtevası, tasnifi ve tertip özellikleri; şair, edebî türü ve şekilleri gibi yönleriyle değerlendirilmiştir. Bu tarzda yapılmış çalışmaların en önemli işlevi mecmualarda yer alan şair ve şairlerin gün yüzüne çıkarılması ve ilgililerinin istifadesine sunulmuş olmasıdır. (Tanyıldız, 2012: 225)

Mecmuaların düzenli bir tertibinin olmaması, her mecmuada farklı ve yeni üretilen düzen, mürettibin kendi sistemini ortaya koyma amaçlı ya da gelişi güzel bir sistemin olduğu görülmektedir. Mecmualarda, üslûp çalışmalarının önemli bir bölümünü teşkil eden bazı kavramların, unsurların, farklı şairlerden örneklerle bir araya getirildiğini görülmektedir. (Aydemir, 2001: 149)

Şairler; Sultan I. Ahmed'e övgülerde bulunarak; padişahın devlet yönetimini, saltanatını, *Şehnâme*'deki şahırlara benzeterek, gitmiş olduğu şehirler ve o şehirlerde yaptırmış olduğu hayratları, köşk, köprü, çeşme, hatta Ka'be'nin tamiri ile ilgi farklılık gösteren konuları ele almışlardır. Ayrıca Ramazan ve Kurban Bayramı tebrikleri, nevrûz kutlamaları, padişahın avlanması, halkın memnuniyeti, padişahın ziyaretleri ve de birkaç manzûmede ise şairlerin şikâyetlerinin de yer aldığı görülmektedir.

Mecnûa-i Sultan Ahmed'de yer alan *manzûmelerin* edebî türleri hakkındaki bilgi, yüzdeler oranlar ile aşağıdaki grafikte gösterilmiştir. Grafığe göre *Mecnûa*'da *medhiye*, *dâriye*, *kudûmiye*, bayram tebrikleri en çok işlenen konulardır.

Grafik No3: Edebî türlerin yüzdeler oranları

Eski Türk edebiyatının temelini oluşturan nazım birimi ve edebî türler, edebî geleneğin sanatını, zevkini yansıtmaktadır. Kaside nazım şeklinin önemli bir bölümü olan medhiye Arapça bir kelime olan “medh” sözlüklerde övme, övgü anlamındadır. Edebî terim olarak, bir kimseyi veya bir kişiyi övmek için yazılmış şiir anlamıyla divan edebiyatında bir anlam tarzına ad olmuştur (Akkuş, 2006: 143).

Kasîdenin temel bölümü olmakla beraber şair bu medhiyede din büyüklerini, padişahları, sadrazamları, şeyhülislamı, kâtipleri, defterdarları, padişah hocalarını ve analarını iyi vasıflarla bol bol över (Çavuşoğlu, 2000: 21). Bazı durumlarda övülen memduhun hak etmediği bir abartı da görülmektedir. Bu durumda övgü sıfatları, “memduhda olmamasına rağmen, belki de memduhun bu yöne dikkati çekilerek daha duyarlı olması istenir” (Aydemir, 2002: 153).

Mecmûâ-i Sultan Ahmed'in bir medhiye mecmuası olması nedeniyle eserde yer alan medhiye manzumeri %61 oranla mecmuaya tematik bir görünüm vermektedir.

Sonuç ve Tartışma

Mecmualar edebiyat tarihimizin önemli kaynaklarıdır. Edebiyat tarihinin yazılmasında bu eserlerin çok önemli bir yeri vardır. Çeşitli sebeplerle divana girmemiş şiirlere mecmualarda rastlamak mümkündür. Şiir/nazire mecmuaları, hangi şairlerin hangi şiirlerinin beğenildiğini, döneminde ve sonraki devirlerde popüler olduğunu gösterir. Hangi şairler üstat kabul edilmiş, onların hangi şiirlerine nazire yazılmış, etkisi ne kadar sürmüş bütün bunlar mecmualardan elde edilen bilgilerdendir. Böylece mecmualar, uzun devirlerin edebî zevk ve beğenilerini, tercihlerini ortaya koyar. Mecmualar sayesinde bilinen bilgilere yeni bilgiler katmak ve bazı durumlarda ise şair ve şiirler hakkında bilinen bilgilerde düzeltmeler de yapmak mümkün olabilir. Şiir mecmuaların çoğu zaman derleyeni ve derleniş tarihi tam olarak bilinmese de içindeki şiirlerden tespit edilebileceği için, dönemin beğenilen şair ve şiir zevkini belirleme imkânı verebilir. Dîvân sahibi olan ya da olmayan şairlerin, bilinmeyen eserleri değişik mecmualarda rastlanması mümkündür. Bu çalışmanın konusu olan *Mecmûâ-i Sultan Ahmed*, Fransa Kütüphanesine *Supplement Turc* 1035 numarası ve *Sultan Ahmed ler* (1216-1026 de l'hégire-1603-1617) başlığı ile kayıtlı, 82 varaktan oluşmuş bir yazma eserdir. *Mecmûâ-i Sultan Ahmed*'deki şiirler I. Ahmed'in emriyle sekbanbaşı Ömer Ağa tarafından toplanmış ve sanatlı bir üslupla yazıya geçirilmiştir.

Mecmûâ-i Sultan Ahmed'in birçok önemli yönü vardır. Eser, padişah tarafından tertip edilmesi fermanla istenen bir mecmua olması sebebiyle önem arz eder. Konu ve tertip edilmiş sebebiyle kendine has bir medhiye mecmuası olmasından dolayı, *Mecmûâ-i Sultan Ahmed*'e konu bakımından en yakın mecmua Fâiz Efendi ve Şâkir Bey Mecmuası olarak görülmektedir. III. Ahmed ve Nevşehirli Damat İbrahim Paşa için yazılan manzûmeler bu eserde yer almaktadır (Hakverdioğlu: 55).

Mecmûâ-i Sultan Ahmed'de yer alan ve en çok kullanılan nazım şekli kasidedir. 37 şaire ait 212 manzume bulunan *Mecmûâ*'da “kaside” hem bir nazım şekli hem de edebî tür olarak karşımıza çıkmaktadır. *Mecmûâ*'da 143 kaside vardır, %64 oranla kaside *Mecmûâ*'da en çok kullanılan nazım şeklidir. *Mecmûâ-i Sultan Ahmed*'de ayrıca 20 kıt'a-i kebire, 14 müseddes, 7 müsemmen, 6 kıt'a, 5 mesnevi, 5 terci-bend, 2 murabba ve 1 muhammes nazım şekli yer almaktadır. En çok kullanılan aruz kalıpları ise *mefâ ilün/mefâ ilün/mefâ ilün/mefâ ilün* ve *fâ ilâtün/fâ ilâtün/fâ ilâtün/fâ ilün*'dür. Klasik Türk edebiyatı geleneğinde de bu kalıplar divan şairlerinin en çok tercih ettiği aruz kalıplarıdır.

Mecmûa padişahın isteği üzerine tertip edilmiştir. *Mecmûâ-i Sultan Ahmed*'de bu sebeple okuyucu kitlesinin ihtiyaçları değil I. Ahmed ön plandadır. Kimi zaman padişah kaside Şehnâme geleneğine bağlı olarak memduhun özellikleri ile övülmüş kimi zamanda gerçek hayattaki aktiviteleri, helva sohbetleri, hayratları, gittiği şehirler, yapmış olduğu av faaliyetleri

vs. manzumelerde söz konusu edilmiştir. Bu sebeple *Mecmûâ-i Sultan Ahmed*'de medhiye, tarih, dâriye, kudûmiye ve şikâriye edebî türleri ön plandadır.

I. *Ahmed*'in *Mecmûâ-i Sultan Ahmed*'de en çok vurgulanan özellikleri fütuhâtı değil av faaliyetleri, Edirne-İstanbul arası yaptığı ziyaretler ve imar faaliyetlerdir. Şairler, şikâriyelerde oldukça canlı ve akıcı bir üslup kullanarak avı anlatmışlardır. Sultan I. Ahmed başta olmak üzere bazı Osmanlı padişahlarının Edirne'ye gidip orada oturmaları Edirne'ye ikinci "başşehir" olma özelliğini kazandırmıştır (Gökbilgin, 1994). Özellikle I. Ahmed'den itibaren 17. yüzyılda bütün padişahlar Edirne'ye karşı gittikçe artan bir ilgi göstermiş, yüzyılın ikinci yarısında hemen bütün zamanlarını burada geçirmişlerdir (İpek, 2002: 5)

Adı sebebiyle Hz. Muhammed'in hatırlatan padişahın, Kâbe'yi tamir etmesi üzerinde şairler tarafından ayrıntılı durulmuştur. *Kudûmiyelerde* ve tarih manzumelerinde padişahın hayatına ışık tutacak bilgiler mevcuttur. Bu bağlamda *Mecmûâ-i Sultan Ahmed* Osmanlı tarihi için kaynak teşkil etmektedir, picture and graphics should be presented in appropriate places in the text, numbered successively and aligned as justified. Each table, shape, picture or graphic

Kaynakça

- Akkuş, M. (2006). *Klasik Türk Şiirinin Anlam Dünyası: Edebi Türler ve Tarzlar*. Erzurum: Fenomen Yayıncılık.
- Aydemir, Y. (2001). Şiir Mecmuaları ve Metin Teşkilinde Mecmuaların Rolü. *Bilig-* 19(2), 147-154.
- Aydemir, Y. (2002). Türk Edebiyatında Kaside. *Bilig*, 133-168.
- Aydemir, Y. (2011). “*Biyografi Kaynağı Olarak Mecmualar*”, Prof. Dr. Mustafa İsen Adına Uluslararası Klasik Türk Edebiyatında Biyografi Sempozyumu Bildirileri Kitabı. Ankara: Grafiker Yayınlar.
- Bloche, E. (2012). *Catalogue Des Manuscrits Turcs De la Bibliotheque Nationale (Cilt I)*. Gallica.
- Çavuşoğlu, M. (1986). “*Kaside*” TÜRK DİLİ Türk Şiiri Özel Sayısı II Divan Şiiri. Ankara: TDK.
- Çavuşoğlu, M. (2000). *Kaside Maddesi Türk Şiiri Özel Sayısı II (Divan)*. Ankara: TDK.
- Devellioğlu, F. (1993). *Osalıca -Türkçe Ansiklopedik Lügat*. Ankara: Aydın Kitabevi.
- Dilçin, C. (2000). *Örneklerle Türk Şiir Bilgisi*. Ankara: TDK.
- Gıynaş, K. A. (2011). Şiir Mecmuaları Hakkında Yapılan Çalışmalar. *Selçuk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*.(25), 245-260.
- Gökbilgin, M. T. (1994). *TDV İslâm Ansiklopedisi*.
- Gürbüz, M. (2001). “*Biyografik Değer Bakımından Şiir Mecmuaları*”, Prof. Dr. Mustafa İsen Adına Uluslararası Klasik Türk Edebiyatında Biyografi Sempozyumu Bildirileri Kitabı. Ankara: Grafiker Yayınlar.
- Hakverdioğlu, M. (2000). *Nevşehirli Damat İbrahim Paşa İçin Yazılan Lale Devri Kasideleri*. İstanbul: Sage Yayıncılık.
- İpek, Ş. (2002). Osmanlı Padişahlarının Av Geleneğinde Edirne’nin Yeri ve Edirne Kazasında Av alanları (Hassa Şikâr-gâhı). XIII. Türk Tarih Kongresi 4-8 Ekim 1999, Kongreye Sunulan Bildiriler (Cilt III, s. 1-15). içinde Ankara: Türk Tarih Kurumu .
- Kara, M. (1998). *TDV İslâm Ansiklopedisi*. (T. İ. Merke, Prodüktör). <https://islamansiklopedisi.org.tr/husameddin-bursevi>
- Kılıç, A. (2012). “*Mecmua Tasnifine Dâir*”, *Eski Türk Edebiyatı Çalışmaları VII Mecmûa: Osmanlı edebiyatının kırkambârı*. İstanbul: Turkuaz Yay.
- Köksal, M. F. (2012). “*Şiir Mecmualarının Önemi ve Mecmuaların Sistematik Tasnifi Projesi*”(MESTAP),*Eski Türk Edebiyatı Çalışmaları VII Mecmua Osmanlı edebiyatının kırkambar*. İstanbul: Turkuaz Yay.
- Kut, G. (1986). “*Mecmualar*”, (Cilt C.VI). İstanbul: Dergah Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi,.
- Levend, Â. S. (1984). *Türk Edebiyatı Tarihi I*. Ankara: Türk Tarih Kurumu.

- Mermer, A., & Keskin, N. K. (2002). *Eski Türk Edebiyatı Terimleri Sözlüğü*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Sakaoğlu, N. (1999). *Bu Mülkün Sultanları 36 Padişahı*. İstanbul: Oğlak Yayınları.
- Süreyya, M. (1996). *Sicilli Osmani* (Cilt IV). (N. Akbayan, Dü., & S. A. Kahraman, Çev.) İstanbul: Tarihi Vakfı Yurt Yayınları.
- Tanyıldız, A. (2012). “Şiir Mecmûalarının Neşri Hakkında”. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 5(21), 224-239.
- Uzun, M. (2003). *Mecmua* (Cilt C. 28.). Ankara: TDVİA.